

Розділ I. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

DOI: 10.33766/2524-0323.103.13-23

УДК: 342.(477)

*Магновський І. Й., доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)*

e-mail: magn.igor@ukr.net

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0001-7336-6212>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ РОЗВИТКУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ

У статті в теоретико-правовому аспекті висвітлено осмислення розвитку конституційного процесу в Україні, з огляду на виклики сучасності. Акцентовано увагу на науково-прикладних підходах трактування конституційного процесу, встановлення його проблемних сторін і, відповідно, визначення перспектив і напрямів удосконалення на нинішньому етапі діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин із приводу реалізації їхніх конституційних прав та обов'язків, що складає рушійну силу стратегії розбудови національного конституціоналізму. Наголошено на винятковій ролі конституційного процесу як засобу демократизації сучасної України. Зосереджено увагу на розвитку конституційного процесу в Україні та його науково-теоретичному забезпеченні, які пов'язані з практичним втіленням принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина як основи існування демократичної, правової та соціальної держави, де вихідною цінністю є саме людина. Вивчення тенденцій конституційного процесу в Україні переконливо засвідчує, що наразі подальший розвиток системи конституційно-правового регулювання в державі нерозривно пов'язаний із внесенням змін до Конституції як Основного Закону, які відносяться практично всіх без винятку її частин, адже чинна Конституція нині носить перехідний характер. Зауважено, що сучасний конституційний процес має глибоко діалектичний характер у частині свого впливу на подальший розвиток суспільних відносин. Зазначено, що, з огляду на об'єктивний стан речей, існує нагальна потреба у виваженості та злагодженості роботи щодо напрацювання шляхів розвитку публічно-владних відносин в Україні на основі всебічного розуміння тих закономірностей і тенденцій піднесення конституційного процесу, які характерні для тієї чи іншої держави. Підсумовано, що конституційний процес як такий, враховуючи його динамічний характер, у широкому розумінні слід розглядати крізь правовий супровід розвитку, вдосконалення, модернізації, трансформації тощо стосовно публічних структур держави щодо ефективності регулювання публічно-владних відносин, які складають серцевину сучасної політики в Україні, де її Конституція як Основний Закон держави була та неодмінно залишатиметься визначальним фактором суспільно-політичного життя держави в рамках конституційно-правового поля задля забезпечення дієвості базових демократичних інститутів.

Ключові слова: конституційний процес, конституція, конституційне право, конституційно-правове регулювання, конституційно-правові відносини.

Постановка проблеми. Конституційний процес, як один із ключових чинників демократичного зростання держави України на шляху європейської інтеграції, потребує новітнього осмислення теоретико-правових та прикладних аспектів його розвитку. Оскільки комплексне та системне з'ясування сучасного стану вітчизняного конституційного процесу, встановлення його проблемних сторін і, відповідно, визначення перспектив і напрямів удосконалення на сьогочасному етапі діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин із приводу реалізації їх конституційних прав та обов'язків, складає рушійну силу стратегії розбудови національного конституціоналізму, в основі якого лежить приведення системи конституційно-правового регулювання суспільних відносин до загальнолюдських цінностей. Тому необхідність і значимість зазначеного дослідження викликана сьогоденням та актуалізує дану проблематику й потребує відповідних напрацювань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі результати досліджень указаної тематики відобразили у своїх працях такі вітчизняні вчені, як: Ю. Г. Барабаш, А. П. Засць, М. І. Козюбра, В. П. Колісник, А. М. Колодій, А. Р. Крусян, В. В. Лемак, Л. Р. Наливайко, М. В. Оніщук, О. В. Пушкіна, О. Д. Святоцький, С. Г. Серьогіна, О. В. Скрипнюк, П. Б. Стецюк, В. Л. Федоренко, О. Ф. Фришський, В. М. Шаповал, С. В. Шевчук, Ю. С. Шемшученко, А. А. Яковлев та інші. Їхні наукові доробки містять корисний за обсягом фактичний матеріал і сприяють у розв'язанні теоретико-правових проблем, пов'язаних із розвитком конституційного процесу в Україні.

Формулювання цілей. Метою даної статті є висвітлення в теоретико-правовому аспекті осмислення розвитку конституційного процесу в Україні, з огляду на виклики сучасності.

Виклад основного матеріалу. В українській конституційно-правовій науці немає загальновизнаного трактування поняття «конституційний процес». Ним визначають переважно суспільно-політичні, у т. ч. суто юридичні процеси, що мають на меті прийняття або зміну Конституції – Основного Закону України. Це – підготовка законопроекту, його прийняття, відповідно до конституційно визначеної процедури, і введення в дію нової Конституції або змін до чинної Конституції. З іншого боку, «широке» розуміння «конституційного процесу» охоплює суспільно-політичний етап ініціювання необхідності процесу, законодавчий етап (підготовка законопроекту), прийняття в порядку конституційної процедури парламентом Конституції або змін до неї, введення її (їх) у дію, а також процес імплементації положень Основного Закону чи змін до нього в закони та практику реалізації конституційних приписів [1, с. 11].

Одним із найбільш поширених способів тлумачення змісту конституційного процесу, як вказують Ю. М. Бисага, В. В. Гомонай та В. І. Чечерський, є його визначення як процесуальної форми існування та реалізації конституційного права [2, с. 9].

Вивчаючи систему конституційного права та даючи науково-юридичної експлікації вказаного поняття, В. Л. Федоренко пише про конституційний процес, як про зміну внутрішньої архітектури конституційно-правових відносин, і, відповідно, внутрішньої побудови системи конституційного права України [3, с. 194]. Учений вказує на певний паралелізм у розвитку нових теоретико-методологічних підходів до вивчення системи конституційного права й аналізу конституційного процесу у вітчизняній юридичній науці та практичну появу нових форм державно-правових відносин і нових методів реалізації публічної влади у взаємодії держави й громадянського суспільства [3, с. 66–67].

Водночас, на переконання М. О. Баймуратова та О. В. Батанова, конституційний процес у сучасній науці конституційного права характеризується як система дій різноманітних суб'єктів конституційно-правових відносин [4, с. 514]. На думку Н. А. Пелих, конституційний процес – це реалізація та внесення змін до конституції (перегляд і зміна чинних конституційних норм). Як доводить дослідниця, конституційний процес має свою незаперечну специфіку, яка зумовлена статусом конституції як головного джерела національного права та основи правової системи [5, с. 52]. І. С. Куненко доводить, що сутністю конституційного процесу є оновлення конституції та конституційного законодавства під впливом різноманітних суспільних і правових чинників, у результаті чого своєрідною «серцевиною» конституційного процесу є конституційна реформа або процес конституційного реформування. Тобто конституційний процес тлумачиться як одночасно соціально-політичне і правове явище, що відображає динаміку найважливіших суспільних відносин, а також засобів їх правового регулювання [6, с. 129].

А. А. Яковлев, міркуючи про сучасний конституційний процес в Україні, натякає на особливу увагу проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства, яка має дві складові. По-перше, це інститути політичної участі громадян, які пов'язані з реалізацією народного суверенітету [7, с. 291–292]. Указане безпосередньо дотичне до конституційного реформування інститутів виборів і референдумів. По-друге, це інститут місцевого самоврядування, а також гарантії прав місцевих громад, включаючи й право вирішення найважливіших проблем місцевого життя на місцевих референдумах [8, с. 43–44].

Акцентуючи увагу на винятковій ролі конституційного процесу як засобу демократизації сучасної України, М. І. Ставнійчук окреслює п'ять ключових проблем, які потребують своєї відповіді та визначають відповідні напрями оновлення Конституції України: а) посилення конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина; б) розширення конституційного регулювання інститутів безпосередньої демократії; в) збільшення ефективності механізму організації державної влади; г) створення належних конституційних засад реформування системи місцевого самоврядування; д) встановлення конституційних засад участі України в інтеграційних процесах [9, с. 147].

Розвиток конституційного процесу в Україні та його науково-теоретичне забезпечення пов'язаний із практичним втіленням принципу пріоритету прав і свобод людини громадянина як основи існування демократичної, правової та

соціальної держави. Не викликає сумніву, що вихідною цінністю для держави такого типу є саме людина, а також гарантовані конституцією її права і свободи. Таким чином, будь-які намагання реформування конституції, а також будь-які сучасні оптимізаційні системи конституційно-правового регулювання нерозривно пов'язані з науковими дослідженнями та практичною реалізацією їх результатів у частині реального забезпечення та реалізації принципу пріоритету прав і свобод людини та громадянина [10, с. 58]. Утім, наголошує О. В. Скрипнюк, попри широку номенклатуру закріплених у чинній конституції прав і свобод людини, переважна більшість із них так і залишилися деклараціями, які не підкріплюються практикою розвитку відповідних правовідносин [11, с. 40].

Нині, як вказує А. Р. Крусян, конституційні права і свободи здебільшого сприймаються не як наслідок, а як умова й одночасно найважливіший прояв демократично-правової сутності конституціоналізму [12, с. 154]. Із цього приводу вітчизняна дослідниця О. В. Пушкіна зазначає, що права людини та їх забезпечення практично завжди перебувають у тісному зв'язку з системою суспільних відносин, що домінує в тій чи іншій державі [13, с. 19]. Із зазначеного, заявляє А. А. Яковлев, стає очевидним, що актуалізація проблематики прав людини в конституційному процесі зумовлена не стільки домінуванням подібної настанови в діяльності різних органів, що дотичні до конституційного процесу і беруть у ньому участь, скільки самою суттю цього питання, адже удосконалення механізмів забезпечення прав людини – це, по суті, удосконалення всієї системи державної влади, а також створення надійних каналів зв'язку, взаємодії та контролю між державною владою і громадянським суспільством [14, с. 59]. У цьому контексті слід подати дефініцію В. В. Сенчука, котрий описує демократичну державу як «специфічну форму організації публічної влади, яка характеризується конституційно закріпленою системою інститутів, що гарантують верховенство суверенної волі народу, взаємодіє із суспільством на засадах правових принципів, які забезпечують політичну владу від узурпації з будь-якого боку, забезпечують постійне представництво інтересів громадян, а також реальний захист прав і свобод людини та громадянина» [15, с. 115].

На рівні доктринальних дефініцій правової держави, що широко застосовуються в сучасній науці конституційного права, практично завжди міститься вказівка на те, що нею може вважатись лише така держава, у якій надійно охороняються та захищаються всі без винятку конституційно визначені й гарантовані права і свободи людини і громадянина. Не викликає сумніву, що зазначена мета, як доводить О. В. Пушкіна [13, с. 366–367], є значною мірою універсальною для всіх органів державної. Утім, зауважує О. В. Бубенцова, є всі теоретичні і методологічні підстави стверджувати й те, що з-поміж різних органів державної влади, можна виокремити такі, для яких охорона прав і свобод людини та підтримання правопорядку є, так би мовити, своєрідною «титальною функцією» [16, с. 176].

Знаменним фактором на шляху удосконалення ефективності конституційної системи гарантій прав людини стало прийняття Закону України «Про

виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, стаття 13 якого вказала на заходи загального характеру, які вживаються з метою забезпечення додержання державою положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [17]. Відтак, з огляду на вітчизняну та міжнародну практику, заслуговує на увагу пропозиція вітчизняних учених доповнити зміст статті 3 Конституції України нормою, що права і свободи людини та їх забезпечення є пріоритетним завданням держави [14, с. 61].

Говорячи про роль Президента України в конституційному процесі, зазначає Ю. Г. Барабаш, до сьогодні на теренах пострадянських республік не можна вважати вирішеною проблему визначення статусу президента як глави держави, яка в реальності спричиняє виникнення низки складних теоретичних і практичних суперечностей у функціонуванні системи державної влади [18, с. 108]. Оскільки цей інститут є не тільки об'єктом конституційної модернізації, але й активним суб'єктом процесу реформування чинної Конституції України, неодноразово Президент ставав ініціатором внесення змін і доповнень до Конституції України або ж розробки її нової редакції. Зазначена активність глави держави часто стає предметом критики (особливо представниками політичної опозиції або опозиційно налаштованих юристів), що актуалізує проблему визначення засад, повноважень та меж участі глави держави в конституційному процесі сучасної України [19, с. 35].

Як справедливо наголошує К. А. Бабенко, політичні фактори можуть досліджуватись виключно в контексті процесу реалізації конституції, а не в ході винесення тих чи інших рішень органами конституційної юрисдикції: «проблема формування політично сприятливого середовища для реалізації Конституції України є однією із найбільш актуальних для сучасного етапу державно-правового розвитку України з тієї причини, що через негативний вплив політичних факторів норми Конституції виявляються не забезпеченими стабільним функціонуванням політичного організму, при цьому важливість політичних чинників зумовлюється тим, що зазначена сфера постає не лише об'єктом конституційного регулювання, але й складається із суб'єктів, які в процесі взаємодії повинні гарантувати як стабільність Конституції, так і її реалізацію» [20, с. 63].

Аналізуючи причини та специфіку перебігу конституційного процесу в сучасній Україні, М. В. Оніщук наголошує на об'єктивній потребі подолання того розриву, який виник між державно-бюрократичною організацією і суспільними інтересами в Україні за останні роки, що супроводжувався послабленням частини провідних конституційних органів та політичних інститутів (зокрема, ідеться про інститути парламентаризму, виборів, громадянського контролю тощо) [21, с. 104].

На думку П. Б. Євграфова, однією із основних рушійних сил процесу конституційної модернізації став розрив між номінальною та реальною Конституцією, а також нерегульованість значної кількості базових для існування держави і суспільства питань (наприклад, конституційне визначення форми державного правління) [22, с. 89].

Описуючи конституційний процес у сучасній Україні, варто пам'ятати, що його тлумачення не обмежується лише тими періодами, коли відбуваються певні зміни в самому тексті Конституції як Основному Законі держави. Хоча поняття конституційного процесу і може бути інтерпретовано як процес розробки та ухвалення Конституції, але навіть при такому підході, як доводить В. П. Колісник, із прийняттям Основного Закону конституційний процес не припиняється, а лише переходить у якісно нову стадію – етап реалізації конституційних положень та приписів [23, с. 58].

Водночас зміни в державі й суспільстві та потреба приведення системи конституційно-правового регулювання у відповідність до об'єктивних суспільних потреб і динаміки суспільних відносин, включаючи таку їх групу, як публічно-владні відносини, на переконання А. Р. Крусян, що є важливою інституціональною складовою сучасного українського конституціоналізму [12, с. 332–335], істотно підвищують теоретичну і практичну значущість вивчення питань співвідношення конституційного процесу та забезпечення стабільності конституції та конституційного законодавства [24, с. 33].

Вивчення тенденцій конституційного процесу в Україні, як завіряє Х. В. Приходько, під якими слід розуміти напрями його становлення і розвитку, в основі котрого перебувають якісні зміни, що обумовлені об'єктивними і суб'єктивними факторами [25, с. 258], переконливо засвідчує, що наразі подальший розвиток системи конституційно-правового регулювання в Україні нерозривно пов'язаний із внесенням змін до Конституції України, які мають відношення практично до всіх без винятку її частин, адже нині чинна Конституція, на думку багатьох учених, наголошує Н. В. Береза, носить не лише перехідний характер, але й відображає перехідний характер держави і суспільства [26, с. 85].

Сучасний конституційний процес має глибоко діалектичний характер у частині свого впливу на подальший розвиток суспільних відносин. Справді, з одного боку, йдеться про необхідність внесення змін до Конституції України, які б істотно модернізували не лише текст Основного Закону, але й конституційне регулювання найважливіших суспільних відносин. У цьому сенсі, як зауважує О. В. Скрипнюк, відбувається складний процес формування як нової конституційної ідеології, так і нових засобів, механізмів і моделей конституційно-правового регулювання [27, с. 84–85].

Усе вищевказане, зазначає А. А. Яковлев, суттєво актуалізує проблему співвідношення в конституційному процесі принципів стабільності та динамічного реагування за зміну суспільних відносин, яка наразі набуває особливої важливості та значущості для сучасної науки конституційного права [24, с. 35].

Як переконує М. І. Ставнійчук, загальний висновок щодо конституційного процесу в Україні очевидний: актуальна конституційна історія визначається політичним протистоянням і конкуренцією, відсутністю належного консенсусу й компромісу на основі саме найвищого суспільного та державного інтересу [28, с. 111]. Тому, з огляду на об'єктивний стан речей, існує нагальна потреба у виваженості та злагодженості роботи щодо напрацювання шляхів розвитку

публічно-владних відносин в Україні на основі всебічного розуміння тих закономірностей і тенденцій піднесення конституційного процесу, які характерні для тієї чи іншої держави.

Висновки. Отже, конституційний процес як такий, враховуючи його динамічний характер, у широкому розумінні слід розглядати крізь правовий супровід розвитку, вдосконалення, модернізації, трансформації тощо відносно публічних структур держави щодо ефективності регулювання публічно-владних відносин, які складають серцевину сучасної політики в Україні, де її Конституція, як Основний Закон держави, була та неодмінно залишатиметься визначальним фактором суспільно-політичного життя держави в рамках конституційно-правового поля задля забезпечення дієвості базових демократичних інститутів, адже, як свідчить світовий конституційний досвід загалом та європейська конституційна практика зокрема, саме правові інституції, що породжені в ході конституційного процесу, постають тією найбільш адекватною та оптимальною формою організації демократизації публічної влади держави, котра здатна гарантувати утвердження верховенства права як базового принципу прогресивного розвитку людини в громадянському суспільстві.

Таким чином, новітні підходи осмислення конституційного процесу надають поштовх та спонукають до напрацювання подальших тенденцій його ефективного розвитку в Україні, утверджуючи тим самим сталі демократичні цінності світової спадщини щодо правового упорядкування суспільних відносин у державі на шляху до європейської спільноти.

Використані джерела:

1. Антологія конституційного процесу в сучасній Україні / уклад. В. Мусіяка. Київ : «Заповіт», 2017. 780 с.
2. Бисага Ю. М., Гомонай В. В., Чечерський В. І. Конституційно-процесуальне право. Ужгород : ПП Басараб М. М. «Наш рідний край», 2006. 256 с.
3. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ : Ліра-К, 2009. 580 с.
4. Курс конституційного права України / під. ред. М. О. Баймуратова, О. В. Батанова. Харків : Одісей, 2008. Т. 1. 672 с.
5. Пелих Н. А. Конституція України в умовах сьогодення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 1 (123). С. 51–56.
6. Куненко І. Конституційний процес і «конституційна реформа» до питання співвідношення. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 128–133.
7. Щербанюк О. Проблема реалізації народного суверенітету в умовах конституційної модернізації. *Право України*. 2012. № 9. С. 291–301.
8. Яковлев А. А. Конституційний процес в Україні: теоретичні і практичні аспекти реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02 / Національний юридичний ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 435 с.
9. Ставнійчук М. І. Окремі проблеми новітнього конституційного процесу у світлі висновків Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська Комісія). *Право України*. 2012. № 8. С. 146–154.
10. Тесленко М. Правова природа актів Конституційного Суду України. *Право України*. 2000. № 2. С. 6–9.

11. Скрипнюк О. В. Сучасний конституційний процес в Україні: передумови, завдання та перспективи. *Право України*. 2012. № 8. С. 35–42.
12. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
13. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини та громадянина в Україні: теоретичні і практичні аспекти забезпечення. Київ : Логос, 2006. 416 с.
14. Яковлев А. А. Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина у сучасному конституційному процесі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Право*. 2013. Вип. 16. С. 58–62.
15. Сенчук В. В. Поняття та ознаки демократичної держави: теоретико-правовий аспект. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С.110–117.
16. Бубенцова О. В. Теоретичні аспекти правоохоронної діяльності. *Конституційні гарантії захисту людини у сфері правоохоронної діяльності : матеріали науково-практичної конференції (24–25 вересня 1999 р.)*. Дніпропетровськ : Дніпропетровський юридичний ін-т МВС України, 1999. С. 175–176.
17. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України № 3477-IV від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 39. Ст. 260.
18. Барабаш Ю. Г. Нариси з конституційного права : зб. наук. праць. Харків : Право, 2012. 160 с.
19. Яковлев А. А. Розвиток інституту глави держави: досвід і сучасність України. *Право та інновації*. 2016. № 3 (15). С. 34–39.
20. Бабенко К. А. Політичні чинники впливу на процес реалізації Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2007. Вип. 2. С. 57–64.
21. Оніщук М. Доктрина конституційної перебудови: завдання та напрями реформи. *Вісник Конституційної Асамблеї*. 2013. № 1. С. 103–109.
22. Євграфов П. До методології змін до Конституції України. *Вісник Конституційної Асамблеї*. 2013. № 1. С. 88–93.
23. Колісник В. Правовий механізм трансформації української Конституції. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 1 (60). С. 59–67.
24. Яковлев А. А. Конституційний процес і проблема стабільності конституційного законодавства. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 4. С. 33–45.
25. Приходько Х. В. Теорія конституційного процесу: доктринальні та прикладні аспекти : монографія. Тернопіль : Джура, 2010. 292 с.
26. Береза Н. В. Ціннісно-гуманістичний зміст Конституції України: проблема реалізації. *Право і суспільство*. 2010. № 6. С. 81–85.
27. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України : академічне видання. Харків: Право, 2009. 486 с.
28. Ставнійчук М. І. До питання методології модернізації Конституції України. *Вісник Конституційної Асамблеї*. 2013. № 1. С. 110–113.

References:

1. Antolohiia konstytutsiinoho protsesu v suchasni Ukraini (2017) / V. Musiaka (Ed.). Kyiv : «Zapovit». [in Ukrainian]
2. Bysaha, Yu. M., Homonai, V. V., Checherskyi, V. I. (2006) Konstytutsiino-protsesualne pravo. Uzhhorod : PP Basarab M. M. «Nash ridnyi kraj». [in Ukrainian]

3. Fedorenko, V. L. (2009) Systema konstytutsiinoho prava Ukrainy: teoretyko-metod-olohichni aspekty : monohrafiia. Kyiv : Lira-K. [in Ukrainian]
4. Kurs konstytutsiinoho prava Ukrainy (2008)/M.O. Baimuratov, O.V. Batanov (Ed.). Kharkiv : Odisei, vol. 1. [in Ukrainian]
5. Pelykh, N. A. (2012) Konstytutsiia Ukrainy v umovakh sohodennia. *Biuletен Ministerstva yustytysii Ukrainy* - Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine, 1(123), 51–56. [in Ukrainian]
6. Kunenko, I. (2009) Konstytutsiiny protses i «konstytutsiina reforma» do pytannia spivvidnoshennia. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava - Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 128–133. [in Ukrainian]
7. Shcherbaniuk, O. (2012) Problema realizatsii narodnoho suverenitetu v umovakh konstytutsiinoho modernizatsii. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 9, 291–301. [in Ukrainian]
8. Yakovliev, A. A. (2021) Konstytutsiiny protses v Ukraini: teoretychni i praktychni aspekty realizatsii. *Doctor`s thesis*. Natsionalnyi yurydychnyi un-t imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv. [in Ukrainian]
9. Stavniichuk, M. I. (2012) Okremi problemy novitnoho konstytutsiinoho protsesu u svitli vysnovkiv Yevropeiskoi Komisii «Za demokratsiiu cherez pravo» (Venetsianska Komisii). *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 8, 146–154. [in Ukrainian]
10. Teslenko, M. (2000) Pravova pryroda aktiv Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 2, 6–9. [in Ukrainian]
11. Skrypniuk, O. V. (2012) Suchasnyi konstytutsiiny protses v Ukraini: peredumovy, zavdannia ta perspektyvy. *Pravo Ukrainy - Law of Ukraine*, 8, 35–42. [in Ukrainian]
12. Krusian, A. R. (2010) Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm : monohrafiia. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
13. Pushkina, O. V. (2006) Systema prav i svobod liudyny ta hromadianyna v Ukraini: teoretychni i praktychni aspekty zabezpechennia. Kyiv : Lohos. [in Ukrainian]
14. Yakovliev, A. A. (2013) Pryntsyp prioritytu prav i svobod liudyny ta hromadianyna u suchasnomu konstytutsiinomu protsesi. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Serii Pravo - Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazin. Law series, issue 16*, 58–62. [in Ukrainian]
15. Senchuk, V. V. (2009) Poniattia ta oznaky demokratychnoi derzhavy: teoretyko-pravovyi aspekt. *Derzhava i pravo - State and law, issue 44*, 110–117. [in Ukrainian]
16. Bubentsova, O. V. (1999) Teoretychni aspekty pravookhoronnoi diialnosti. *Konstytutsiini harantii zakhystu liudyny u sferi pravookhoronnoi diialnosti : materialy naukovo-praktychnoi konferentsii (24–25 veresnia 1999 r.) - Constitutional guarantees of human protection in the field of law enforcement: materials of the scientific and practical conference (September 24–25, 1999)*, 175–176. Dnipropetrovsk : Dnipropetrovskyi yurydychnyi in-t MVS Ukrainy. [in Ukrainian]
17. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny : Zakon Ukrainy № 3477-IV vid 23 liutoho 2006 roku. (2006) N. p. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 39, art. 260. [in Ukrainian]
18. Barabash, Yu. H. (2012) Narysy z konstytutsiinoho prava : zb. nauk. prats. Kharkiv : Pravo. [in Ukrainian]
19. Yakovliev, A. A. (2016) Rozvytok instytutu hlavy derzhavy: dosvid i suchasnist Ukrainy. *Pravo ta innovatsii - Law and innovation*, 3(15), 34–39.
20. Babenko, K. A. (2007) Politychni chynnyky vplyvu na protses realizatsii Konstytutsii Ukrainy. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy - Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine, issue 2*, 57–64. [in Ukrainian]

21. Onishchuk, M. (2013) Doktryna konstytutsiinoi perebudovy: zavdannia ta napriamy reformy. *Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei - Bulletin of the Constitutional Assembly*, 1, 103–109. [in Ukrainian]
22. Yevhrafov, P. (2003) Do metodolohii zmin do Konstytutsii Ukrainy. *Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei - Bulletin of the Constitutional Assembl*, 1, 88–93. [in Ukrainian]
23. Kolisnyk, V. (2010) Pravovyi mekhanizm transformatsii ukrainskoi Konstytutsii. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy - Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 1(60), 59–67. [in Ukrainian]
24. Yakovliev A. A. (2015) Konstytutsiinyi protses i problema stabilnosti konstytutsiinoho zakonodavstva. *Pravo i hromadianske suspilstvo - Law and civil society*, 4, 33–45. [in Ukrainian]
25. Prykhodko, Kh. V. (2010) Teoriiia konstytutsiinoho protsesu: doktrynalni ta prykladni aspekty : monohrafiia. Ternopil : Dzhura. [in Ukrainian]
26. Bereza, N. V. (2010) Tsinnisno-humanistychnyi zmist Konstytutsii Ukrainy: problema realizatsii. *Pravo i suspilstvo - Law and society*, 6, 81–85. [in Ukrainian]
27. Skrypniuk, O. V. (2009) Kurs suchasnoho konstytutsiinoho prava Ukrainy : akademichne vydannia. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian]
28. Stavniichuk, M. I. (2013) Do pytannia metodolohii modernizatsii Konstytutsii Ukrainy. *Visnyk Konstytutsiinoi Asamblei - Bulletin of the Constitutional Assembly*, 1, 110–113. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 28.08.2023

Mahnovskiy I., Doctor of Law, Professor, Professor of the Department of theory and history of the state and law Odessa State University of Internal Affairs (Odessa, Ukraine)

THEORETICAL AND LEGAL ASPECTS OF UNDERSTANDING THE DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTIONAL PROCESS IN UKRAINE: CONTEMPORARY REALITIES

The article highlights the theoretical and legal aspect of understanding the development of the constitutional process in Ukraine, taking into account the challenges of modernity. Attention is focused on scientific and applied approaches to the interpretation of the constitutional process, establishing its problematic aspects and, accordingly, determining the prospects and areas of improvement at the current stage of the activities of the subjects of constitutional and legal relations regarding the realization of their constitutional rights and duties, which is the driving force strategies for building national constitutionalism. The exceptional role of the constitutional process as a means of democratization of modern Ukraine is emphasized. Attention is focused on the development of the constitutional process in Ukraine and its scientific and theoretical support, which are connected with the practical implementation of the principle of the priority of human and citizen rights and freedoms as the basis for the existence of a democratic, legal and social state, where the original value is the person himself. The study of the trends of the constitutional process in Ukraine convincingly proves that currently the further development of the system of constitutional and legal regulation in the country is inextricably linked with the introduction of changes to the Constitution as the Basic Law, which concern almost all of its parts without exception, because the current Constitution is of a transitional nature. It is emphasized that the modern

constitutional process has a deeply dialectical character in terms of its influence on the further development of social relations. It is noted that, based on the objective state of affairs, there is an urgent need for prudence and coherence in working out ways of developing public-authority relations in Ukraine, based on a comprehensive understanding of those laws and tendencies of the rise of the constitutional process characteristic of one or another state. It is summarized that the constitutional process as such, taking into account its dynamic nature, in a broad sense should be considered through the legal support of development, improvement, modernization, transformation, etc. in relation to the public structures of the state regarding the effectiveness of the regulation of public-authority relations, which make up the core of modern politics in Ukraine, where its Constitution as the Basic Law of the state was and will certainly remain a determining factor of the socio-political life of the state within the framework of the constitutional and legal field in order to ensure the effectiveness of basic democratic institutions.

Keywords: constitutional process, constitution, constitutional law, constitutional-legal regulation, constitutional-legal relations.

DOI: 10.33766/2524-0323.103.23-35

УДК: 340.1; 342.9

Пилип В. В., кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права Ужгородського національного університету (м. Ужгород, Україна)

e-mail: victoria.pylyp@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-6483-0749>

ПОНЯТТЯ ІНСТИТУЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНИЙ ТА СУЧАСНИЙ ВИМІРИ

У статті наголошено, що становлення сучасної вітчизняної концепції громадянського суспільства досі перебуває на стадії трансформаційного розвитку. Визначено, що на цьому процесі суттєво позначаються та певною мірою обумовлюють його особливості історичного розвитку держави. Констатовано на існуванні багатоманітності у сформульованих вченими визначеннях, серед яких і такі поняття як «громадянське суспільство», «інституція громадянського суспільства». За результатами вивчення й аналізу напрацьованих вітчизняних і зарубіжних учених охарактеризовано основні етапи розвитку громадянського суспільства. Представлено власне авторське бачення на періодизацію становлення громадянського суспільства в незалежній Україні.

Проаналізовано підходи, яких дотримуються вчені під час визначення дефініції таких понять, як «інститут громадянського суспільства» та «інституція громадянського суспільства». Визначено критерії, за якими доцільно розмежовувати ці термінологічні сполуки. Наголошено на тому, що правильне визначення такої категорії, як «інституція громадянського суспільства» та її адекватне тлумачення вимагає визначення іманентних ознак цього явища.

Сформульовано авторське визначення дефініції поняття «інституція громадянського суспільства», під яким слід розуміти самостійні, незалежні від держави доб-